

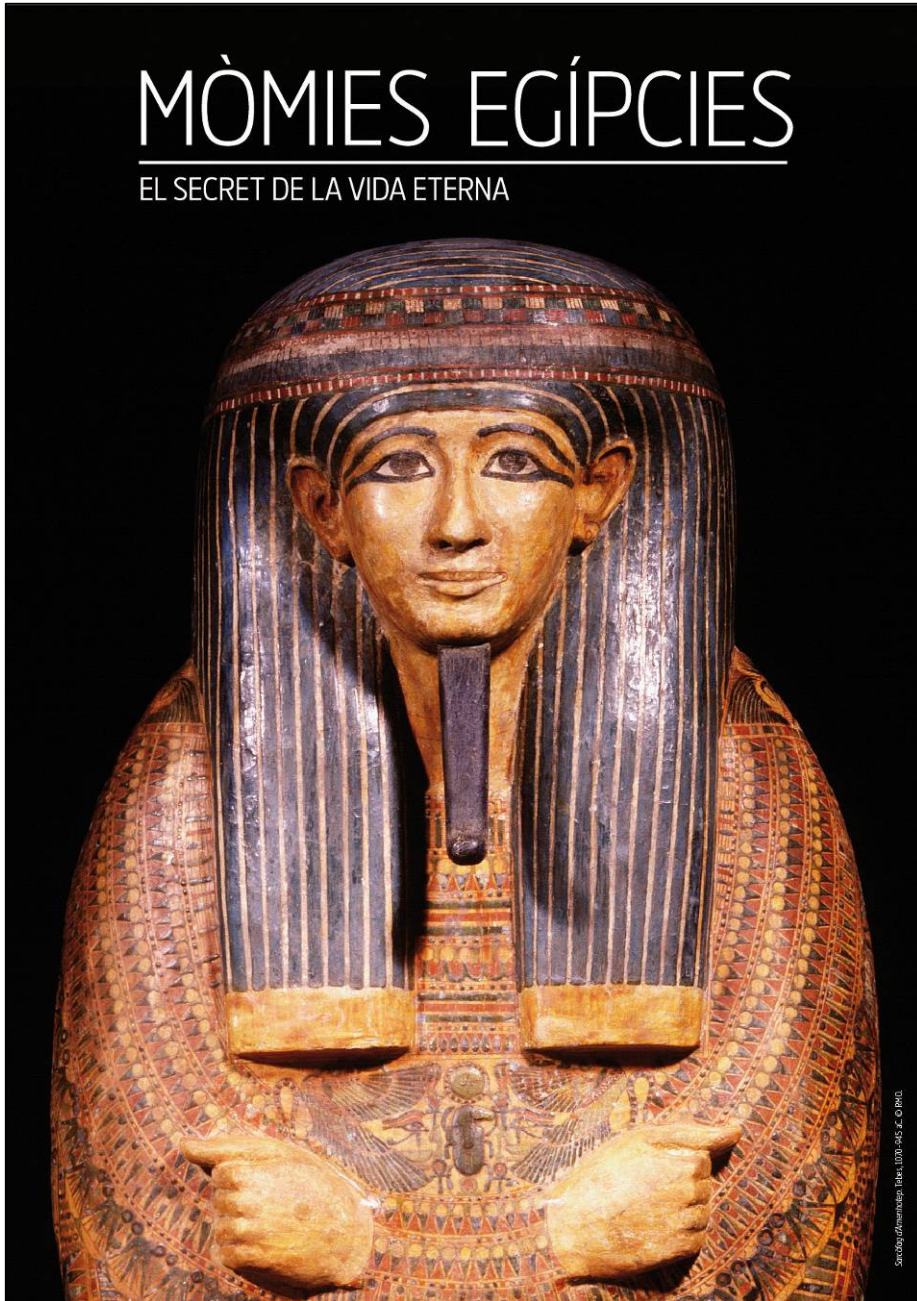
Obra Social "la Caixa"

Rijksmuseum van Oudheden

MÒMIES EGÍPCIES

EL SECRET DE LA VIDA ETERNA

Dossier de premsa

CaixaForum Palma

Del 31 d'octubre de 2013 al 26 de gener de 2014

Obra Social "la Caixa"

Rijksmuseum van Oudheden

Dossier de premsa

L'Obra Social "la Caixa" convida el visitant a fer un viatge al món dels rituals funeraris de l'antic Egipte a partir dels tresors del Rijksmuseum van Oudheden de Leiden

MÒMIES EGÍPCIES

EL SECRET DE LA VIDA ETERNA

Un recorregut per la vida i la mort a l'antic Egipte, en què les mòmies esdevenen testimonis únics d'un món desaparegut i ens revelen els seus secrets. L'Obra Social "la Caixa" presenta a CaixaForum Palma *Mòmies egípcies. El secret de la vida eterna*, una exposició que acosta el visitant a les creences sobre la vida després de la mort a l'Egipte antic, qüestió que sempre ha fascinat els estudiosos i viatgers. La mostra analitza els complexos rituals relacionats amb la mort i l'altra vida, i aprofundeix en l'evolució de l'art de la momificació. D'altra banda, explica com arqueòlegs i científics han obtingut informació a partir de l'anàlisi de les troballes arqueològiques i de la interpretació dels jeroglífics, i també com l'ús de les noves tecnologies ha permès ampliar els coneixements sobre aquesta fascinant civilització i descobrir aspectes inèdits sobre els costums, les condicions de vida i els rituals relacionats amb el més enllà. *Mòmies egípcies. El secret de la vida eterna* inclou més de 260 peces de diferents períodes, procedents de diverses cambres sepulcrales. El visitant hi trobarà mòmies humanes i animals, com també sarcòfags, joies, amulets, màscares, escultures, portes, esteles funeràries i objectes personals. Hi destaquen els sarcòfags d'Amenhotep i especialment el conjunt d'Ankhhor, que es mostra sencer amb la mòmia i els sarcòfags i que permet conèixer part de la vida d'aquest home que va viure a Egipte fa més de 2.000 anys.

Mòmies egípcies. El secret de la vida eterna. Dates: del 31 d'octubre al 26 de gener de 2014. **Organització i producció:** Exposició ideada pel Musée de la Civilisation del Quebec (Canadà), en col·laboració amb el Rijksmuseum van Oudheden de Leiden (Països Baixos), i produïda per l'Obra Social "la Caixa". **Comissariat:** Christian Greco, conservador de les col·leccions egípcies del Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Palma, 30 d'octubre de 2013. La delegada del Govern a les Balears, Teresa Palmer; el tinent d'alcalde de l'Àrea d'Esports i Cultura de l'Ajuntament de Palma, Fernando Gilet; el director executiu de "la Caixa" a Balears; Joan Ramon Fuertes; el secretari general de la Fundació "la Caixa", Lluís Reverter; la directora de CaixaForum Palma, Margarita Pérez-Villegas; el director del Rijksmuseum van Oudheden de Leiden; Wim Weijland i el conservador de les col·leccions egípcies del museu Rijksmuseum van Oudheden de Leiden, Christian Greco, inauguren aquesta tarda l'exposició *Mòmies egípcies. El secret de la vida eterna*.

Amb l'objectiu de promoure el coneixement i entenent la cultura com una poderosa eina per fomentar la cohesió social, l'Obra Social "la Caixa" programa un ampli ventall de propostes, entre les quals hi ha les mostres que acullen els centres CaixaForum.

Les exposicions que l'Obra Social "la Caixa" dedica des de fa anys a les grans cultures del passat tenen com a missió mostrar al públic les diferents formes en què homes i dones de diversos llocs i èpoques s'han enfrontat amb les grans qüestions universals, com també ampliar les perspectives sobre el món a partir de les investigacions històriques i arqueològiques més recents.

La finalitat és subratllar els vincles entre el món antic i el món actual, i presentar la cultura com una realitat viva, fruit del coneixement i els intercanvis entre els

Mòmia d'Ankhhor. Tebes, Deir-el-Bahari, c. 625 aC.
© RMO

pobles. En el cas de *Mòmies egípcies. El secret de la vida eterna*, els objectes arqueològics són el punt de partida per a un enfocament que aprofundeix en els aspectes humans de les cultures del passat per apropar-les a la sensibilitat de la gent d'avui.

La mostra proposa un recorregut per la vida i la mort a l'antic Egipte a partir dels tresors del Rijksmuseum van Oudheden de Leiden, el Museu Nacional d'Antiguitats dels Països Baixos, conegut arreu del món per les seves col·leccions d'egiptologia.

L'antic Egipte ha intrigat i fascinat estudiosos i viatgers durant segles. La primera part de la mostra analitza els complexos rituals relacionats amb la mort i l'altra vida en aquesta antiga civilització. La idea de «morir per tornar a néixer» exigia conservar el cos del difunt i, al llarg dels segles, els antics egipcis van anar perfeccionant l'art de la momificació. Aquest tema apassionant s'analitza i s'explica mitjançant objectes descoberts en tombes. Tanmateix, malgrat que

aquests elements revelen moltes coses del passat, són només una part de la història: són les mòmies les que ens ofereixen la possibilitat de descobrir com es vivia i es moria a l'antic Egipte.

Les tecnologies modernes, desenvolupades sovint inicialment en el camp de la medicina, han permès que els científics i els arqueòlegs amplïïn els seus coneixements sobre les malalties, els hàbits alimentaris i les condicions de vida a l'antic Egipte. Una part de la mostra se centra en la manera com els estudiosos, els arqueòlegs i els científics han anat obtenint tota aquesta informació al llarg del temps. Tot i que les inscripcions dels sarcòfags han permès obtenir moltes dades, per aconseguir més informació a partir de les mòmies calia desembolicar-les, procés invasiu i destructiu. Avui dia, les tècniques no invasives, com ara les radiografies o diferents tipus d'escaneigs, permeten examinar les mòmies sense malmetre el cos.

Radiografia de la mòmia de gat. © RMO

L'exposició inclou tomografies computades (TC) de mòmies dutes a terme pel Rijksmuseum van Oudheden de Leiden. Aquest tipus d'exploracions radiològiques han aportat noves dades —que altrament no hauríem pogut obtenir— sobre la momificació del cos i el seu estat i, a més, han mostrat els escarabats amagats a l'embolcall.

Un element clau de la mostra és la increïble història d'Ankhhor, un gran sacerdot de Tebes que va viure cap al 650 aC. Les dades sobre la seva mòmia i el seu sarcòfag provenen de diverses fonts i ens aporten una quantitat extraordinària d'informació: des del descobriment de la mòmia al començament del segle XIX, fins a troballes molt recents obtingudes mitjançant un escàner corporal. A través d'una TC es va obtenir informació sobre la seva anatomia, l'edat i l'estat de salut general, com també sobre la forma de momificació. La història d'Ankhhor ens ofereix una perspectiva fascinant sobre la vida i la mort a l'antic Egipte.

Aquesta interessant exposició convida els visitants a fer un viatge al món dels rituals funeraris de l'antic Egipte, que els permetrà ampliar els seus coneixements sobre la creença en la vida després de la mort a l'antic Egipte i sobre la tasca que duen a terme arqueòlegs i científics per desentrellar el passat. Les mòmies esdevenen aquí testimonis cabdals del passat i ens revelen tots els seus secrets.

ÀMBITS DE L'EXPOSICIÓ

1. MORIR PER RENÉIXER

Els antics egipcis entenien la mort com un pas cap a la resurrecció: *morir per renéixer*. Després de la defunció començava una nova vida en un món governat per Osiris, el déu dels morts. Abans d'entrar al regne d'Osiris, però, el difunt havia de fer front al Judici Final.

1.1. El mite d'Osiris

Segons un antic mite egipci, Osiris, fill de la deessa Nut, va ser assassinat pel seu germà Set, que n'estava gelós. Per evitar que pogués tornar a la vida, Set va esquarterar el cadàver i va escampar-ne els trossos per tot Egipte. Isis, germana i muller d'Osiris, va reunir els trossos del cos esquarterat i va fer servir els seus poders màgics per ressuscitar-lo. Amb l'ajuda del déu Anubis, va ajuntar i embenar les restes. Es tracta de la primera momificació, que va permetre Osiris de tornar a la vida. Una vegada conquerida la mort, Osiris va esdevenir el déu de la resurrecció i de l'altra vida, i va governar al Regne dels Morts. Osiris i Isis van tenir un fill, Horus, que va venjar l'assassinat del seu pare derrotant Set en una batalla pel tron d'Egipte.

1.2. Osiris i el Judici Final

Osiris governava al Regne dels Morts. Era el jutge suprem dels difunts i presidia el Judici Final, en què el finat es presentava davant seu i de 42 déus, que jutjaven les seves accions. Davant d'ells, el difunt havia de demostrar la seva puresa i provar que tenia la consciència ben neta de pecats. El cor del difunt es pesava comparant-lo amb una ploma, que representava Maat, la deessa de la veritat, per valorar la seva innocència. Si el cor pesava més que la ploma, la deessa dimoni Ammit el devorava, amb la qual cosa es condemnava el mort a l'oblit. Si pesava més la ploma, es considerava que el difunt havia dut una vida recta i podia accedir al més enllà. Aquesta escena, anomenada *psicòstasi*, terme d'origen grec que significa «el pes de l'ànima», apareix representada en tots els *Llibres dels Morts* trobats des de finals de l'Imperi Antic.

1.3. El cos etern

Tota persona, formada per un cos terrenal i un conjunt d'aspectes espirituals, es considerava única. Els components espirituals més importants eren el *ka*, la força vital, i el *bai*, l'ànima. Perquè el difunt assolís la vida eterna, el *ka* i el *bai* havien de poder tornar al cos terrenal, que es preservava i es protegia mitjançant la momificació.

Durant l'Imperi Nou (1550-1070 aC) van començar a aparèixer representacions de l'ocell *bai* volant entorn del difunt tant a les pintures funeràries com al *Llibre dels Morts*. El *ka* era la força vital, que els antics egipcis consideraven un dels elements fonamentals de tot ésser humà i que, després de la mort, havia de garantir la

supervivència del difunt. Era la forma de l'esperit que servia per canalitzar el menjar i la beguda entre el món dels vius i el dels morts.

2. LA MOMIFICACIÓ

Quan algú moria, es duia el cadàver a la casa d'embalsamament, on es duia a terme la momificació. El procés de momificació més complet durava uns setanta dies i constava de diferents etapes: evisceració (extracció dels òrgans), deshidratació i, finalment, aplicació de l'embenat. Els sacerdots col·locaven amulets i a vegades joies damunt del cadàver i entre les capes de benes per protegir el difunt en el seu viatge. El déu Anubis presidia totes les momificacions i vigilava el repòs dels morts. També era ell qui solia encarregar-se de dur el difunt a la presència d'Osiris per al Judici Final.

2.1. El procés de momificació

La complexitat de la momificació va anar creixent amb el temps. Els processos concrets també depenien del que es podia permetre la família del difunt. Els faraons, els membres de la noblesa i els funcionaris d'alt rang es podien pagar momificacions més elaborades, però els menys adinerats s'havien de conformar amb una senzilla aplicació externa de natró, i els més pobres, amb res de res.

Quan el cos del difunt arribava a la casa d'embalsamament es rentava per purificar-lo ritualment. A continuació, es procedia a l'extracció dels pulmons, l'estómac, els intestins i el fetge, en general a través d'una incisió feta amb un ganivet de sílex al costat esquerre del ventre. Els òrgans es rentaven, s'eixugaven, es tractaven amb natró i s'embenaven per col·locar-los dins de vasos canòpics. En alguns casos, el cervell s'extreia pel nas amb l'ajuda d'una sonda amb ganxo, estri que servia per desfer el cervell en putrefacció. El cor, on es considerava que residien la memòria i l'emoció, havia de ser jutjat abans que el difunt passés a l'altra vida, de manera que es deixava dins del cos.

Una vegada extrets els òrgans, el cadàver es cobria amb natró i es deixava així aproximadament un mes. El natró era una sal natural que es trobava a Wadi Natrun, entre Alexandria i el Caire, que ajudava a deshidratar el cos i eliminava qualsevol resta de greix. També actuava com a agent antibacterià. Al final, s'esbandia el cos i s'hi aplicaven olis i ungüents per mantenir una mica l'elasticitat de la pell.

El procés d'embenar el cadàver el supervisava un sacerdot, que recitava les oracions adequades a mesura que s'hi afegien capes de benes. La manera d'embolcar els cossos va variar al llarg del temps. Així, per exemple, a partir de l'any 2000 aC aproximadament es van començar a utilitzar capes addicionals de benes per unir les extremitats al cos en la clàssica forma de mòmia. A continuació, la mòmia s'embolcallava amb un sudari per completar la seva transformació en una rèplica del déu de la mort, Osiris.

2.2. Vestits per a l'eternitat

Segons el període i l'estatus del difunt, es col·locaven al cadàver embenat determinats amulets i joies per adornar-lo i protegir-lo. Les màscares de cartonatge van aparèixer cap al 2100 aC, i les caixes de cartonatge per al cos sencer es van introduir vers el 900 aC. Tant les màscares com altres ornaments es van fer amb aquest material econòmic fins a l'època romana, i en alguns casos es guarnien amb pa d'or i incrustacions de vidre.

2.3. El pes del cor

Els antics egipcis creien que la intel·ligència i l'emoció residien al cor. Durant el procés de momificació, aquest òrgan sempre es deixava dins del cadàver o, a vegades, era substituït per un escarabeu o un atuell en forma de cor. Després de la mort, el cor del difunt se sotmetia a un judici en què es pesava. És per això que els egipcis col·locaven sobre el cos un escarabeu amb una fórmula màgica gravada mitjançant la qual s'encoratjava el cor a no declarar els pecats per tal que el difunt pogués gaudir d'una vida eterna.

2.4. El Llibre dels Morts i altres papirs

Els «llibres» funeraris fets de rotlles de papir es van començar a produir durant l'Imperi Nou, cap al 1550 aC. Al començament es col·locaven a la vora de la mòmia dins la cambra sepulcral, de vegades a l'interior d'una estatueta, però més endavant es disposaven sobre el cos mateix. Eren guies per arribar a l'altre món i garantir que el difunt passaria amb èxit a la vida eterna. Els antics egipcis creien que allò escrit o representat podia succeir màgicament en l'altre món. El més habitual era el *Llibre de la sortida a la llum del dia*, més conegut avui com el *Llibre dels Morts*, però n'hi havia molts d'altres, com ara el *Llibre del que hi ha en l'altre món* (*Amduat* en egipci), el *Llibre de les cavernes*, el *Llibre de les portes* o el *Llibre de la respiració*.

2.5. L'arca de la vida

Els taüts i els sarcòfags, anomenats sovint *arques de la vida*, se solien decorar amb textos i imatges que donaven una protecció màgica al difunt. La posició social i econòmica i la moda dictaven el tipus de taüt on es dipositava una mòmia, de vegades en parelles o grups de tres. Fins al Segon Període Intermediari (vers el 1650 aC) van ser rectangulars i després van adoptar la forma de mòmia amb màscara. En general es feien de fusta o cartonatge, tot i que alguns reis en van tenir d'or o argent. A vegades els taüts es col·locaven a l'interior de sarcòfags de pedra.

3. LA CASA DE L'ETERNITAT

Un cop momificat i dins del taüt, es duia el difunt a la seva tomba, la *casa de l'eternitat*, tot sovint orientada cap al sol ponent. La cambra sepulcral subterrània, que quedava segellada després d'una cerimònia, contenia la mòmia, els sarcòfags i l'aixovar funerari. El nombre i el tipus d'objectes que s'hi deixaven variaven segons la dinastia i la posició econòmica del difunt. Les parets de la majoria de cambres no estaven decorades, tot i que n'hi ha algunes amb textos i imatges de llibres funeraris.

La tomba incloïa també una capella a la superfície on els familiars, els sacerdots i els visitants retien homenatge al difunt i deixaven ofrenes. A la capella hi havia una porta falsa, una estela o una estàtua del difunt que marcava la frontera entre el món dels morts i el dels vius. El *bai* i el *ka* podien passar d'un món a l'altre a través d'aquests elements.

3.1. La cerimònia d'obertura de la boca

Aquest ritual funerari, que tenia lloc a l'entrada de la tomba, servia per reactivar els sentits del cos momificat. Un sacerdot feia retornar l'alè de vida al mort i li restituïa la capacitat de fer servir la boca per poder parlar i menjar a l'altra vida. Aquesta cerimònia es practicava també a les estàtues del difunt, per tal que poguessin rebre per mitjans màgics les ofrenes que es deixaven a la capella.

3.2. L'eternitat meravellosa

Els antics egipcis creien que la vida eterna s'assemblava a l'existència terrenal. Per això omplien les cambres funeràries d'elements i d'objectes quotidians que, per mitjans màgics, havien de facilitar al difunt una forma de vida que li fos familiar a l'eternitat. Els més pobres eren menys afortunats i s'enterraven en simples clots fets a terra.

4. LA CAPELLA DE LES OFRENES

Idealment, totes les tombes havien de tenir una cambra funerària i una capella. La primera s'havia de segellar eternament, però la segona havia d'estar sempre oberta perquè els familiars poguessin entrar per visitar-la i deixar-hi ofrenes. Dins de la capella, se solia representar el difunt mitjançant una pintura o un relleu que se situava davant d'una taula plena d'ofrenes alimentàries. Sovint s'hi incloïen també escenes de la vida del finat i imatges de la família. Les capelles de les tombes de faraons eren molt més grans i sovint prenen la forma de grans temples.

4.1. Les esteles funeràries

L'estela funerària permetia que el *ka* del difunt abandonés la cambra sepulcral i entrés a la capella per gaudir de les ofrenes alimentàries que feien els vius. Aquestes esteles contenen textos i escenes que constituïen sortilegis i fórmules per a l'elaboració màgica d'aliments. Les esteles se solien situar a la part més interna de la capella. Moltes vegades s'esculpien o pintaven imatges del difunt davant la taula de les ofrenes i de familiars o servents portant menjar i beguda. El finat es representava sovint fent ofrenes als déus. A diferència de les esteles de pedra trobades en capelles, les de fusta es deixaven dins de la cambra sepulcral, a prop del fèretre. Marquen un canvi en les pràctiques funeràries que es va produir a l'inici del Tercer Període Intermediari (vers el 1070 aC): en comptes de ser un conducte per a les ofrenes situades a la capella, sembla que proveïen directament el manteniment al difunt.

4.2. L'estàtua del difunt

A vegades s'instal·lava a la capella una estàtua representativa del difunt anomenada *xesep* ('el receptor'). El *ka*, la força vital, podia entrar dins d'aquesta figura per rebre

les ofrenes destinades a alimentar el mort. L'estàtua era també un substitut simbòlic del cos momificat, en cas que fos destruït o quedés malmès.

5. LA HISTÒRIA DE L'EGIPTOLOGIA

Les tombes egípcies han patit saqueigs durant segles. A més, un cop robats els tresors, moltes mòmies van ser destruïdes i sovint deshumanitzades: els cossos es reduïen a una pols que es feia servir per fer pintures o medecines, o bé com a fertilitzant o fins i tot com a combustible per a locomotores. D'altres es van convertir en records, *souvenirs* curiosos per a viatgers europeus.

Ni tan sols el sorgiment de l'egiptologia com a ciència va aconseguir posar fi a aquestes pràctiques i, fins ben entrat el segle XX, les mòmies que es descobrien sense decoracions o inscripcions es deixaven de banda. Fins fa relativament poc no s'ha reconegut realment la utilitat de les mòmies per proporcionar informació fidedigna i detallada sobre la vida i la mort dels antics egipcis, i tot just es comencen a examinar en profunditat les restes que s'han conservat.

Fins a l'aparició dels aparells de raigs X a finals del segle XIX, les anàlisis científiques de les mòmies n'implicaven la destrucció o, en el millor dels casos, deixaven la carn desprotegida i exposada a un deteriorament lent però constant.

6. TESTIMONIS DEL PASSAT

6.1. Els enigmes de les mòmies a la llum de la tecnologia

Avui dia, nous dispositius sovint desenvolupats per al camp mèdic han permès als experts estudiar les mòmies mitjançant tècniques virtuals i no invasives. La informació que es va recollint amplia els nostres coneixements sobre una de les civilitzacions més fascinants de l'antiguitat.

Els nous mètodes permeten conèixer millor les tècniques de momificació i, en alguns casos, fins i tot descobrir la causa de mort. Les tomografies computades (TC) proporcionen imatges sorprenents de l'interior de les mòmies; posen al descobert, per exemple, els amulets que es dipositaven entre les benes i permeten crear reconstruccions facials tridimensionals. Els resultats de practicar diverses proves i d'aplicar diferents procediments a les mòmies ens faciliten molta informació sobre l'antic Egipte: des de les malalties, els hàbits alimentaris o les condicions de vida fins als parentius i els moviments de població.

6.2. Animals momificats

A l'antic Egipte es momificaven molts animals, com ara gats, ibis, cocodrils i falcons. En alguns casos es feia perquè acompanyessin els seus amos a l'altre món, però la majoria d'aquestes mòmies es creaven amb finalitats religioses. Hi havia animals en concret que es consideraven encarnacions terrenals de determinats déus. Altres mòmies d'animals les duïen els pelegrins als temples com a ofrenes. Gràcies als raigs X s'ha pogut determinar el veritable contingut de les mòmies d'animals sense

necessitat d'obrir-les. També es poden fer servir les tomografies computades per crear reconstruccions virtuals dels cadàvers que s'amaguen sota els embenats.

6.3. El rostre del passat

Egipte, any 109 d. C.: mor una jove de 16 anys, Sensaos. Com marca la costum en aquest període, la seva mòmia es cobreix amb una mortalla esplèndida però, és realment la seva cara la que apareix pintada a la tela?

El 1998 es va fer una tomografia computada de la mòmia que va permetre als experts reconstruir la cara de Sensaos. Les imatges digitals van proporcionar les dades en brut necessàries per produir un model tridimensional del crani mitjançant la tècnica de modelatge MJM. A partir dels criteris establerts, es van col·locar petites agulles de fusta sobre el crani per obtenir el gruix adequat de teixit facial i poder aplicar músculs i pell d'argila.

Un cop modelat el crani amb cera es va aplicar el color de la pell i es van col·locar els ulls artificials i les arracades. El pentinat segueix la moda de l'època.

Aquesta reproducció va permetre comparar la cara obtingut amb el pintat a la mortalla, i es va constatar que no hi havia cap semblança real, si bé tot el procés ha permès obtenir més informació sobre Sensaos i l'època en què va viure.

7. ANKHHOR, SACERDOT DE MONTU, EL SENYOR DE TEBES

Es creu que Ankhhor va ser descobert per l'explorador italià Giovanni Battista Belzoni, que va dur a terme excavacions a Deir-el-Bahari, on es considera que va estar enterrat el sacerdot. Tanmateix, també pot ser que Belzoni comprés els sarcòfags a saquejadors de tombes en comptes de desenterrar-los ell mateix.

El 1826, el Rijksmuseum van Oudheden de Leiden va adquirir la mòmia i els sarcòfags d'Ankhhor. Dos anys abans, el primer director del museu, que havia desembolicat una mòmia, havia establert la prohibició de fer-ho, de manera que Ankhhor va quedar intacte. La informació que es tenia d'Ankhhor procedia de l'estudi dels jeroglífics dels seus sarcòfags i dels ornaments disposats damunt de la mòmia. Avui dia, gràcies a les tècniques modernes no invasives, els arqueòlegs i els científics han pogut conèixer part de la vida d'aquest home que va viure a Egipte fa més de 2.000 anys.

7.1. La vida d'Ankhhor: allò que ens expliquen els jeroglífics

Els textos donen a Ankhhor el títol de sacerdot de Montu, el Senyor de Tebes. El temple principal del déu Montu era a Karnak, a la riba est del Nil a Tebes (actual Luxor). Molts membres del cos sacerdotal de Montu van ser enterrats a Deir-el-Bahari, a la riba oest de Tebes, i, per tant, és probable que Ankhhor també rebés sepultura en aquest indret. Els textos també ens expliquen que els progenitors d'Ankhhor treballaven en temples adjacents a Karnak.

7.2. Sacerdot de Montu, el Senyor de Tebes

Els antics egipcis creien que el faraó era la connexió vivent amb els déus. Podia delegar tasques en els sacerdots, «servents dels déus», que duïen a terme en nom seu els rituals diaris destinats a alimentar el déu i tenir-lo satisfet. Al santuari del temple hi havia una estàtua que podia ser habitada per l'esperit del déu o la deessa que representava. El funcionament dels grans temples depenia d'una jerarquia encapçalada pel gran sacerdot i els seus ajudants. Ankhhor va ser un membre de rang mitjà del cos sacerdotal de Montu. A més de les seves obligacions rituals, es creu que també va ser responsable d'una part de l'administració del temple.

7.3. La mort d'Ankhhor: allò que ens descobreix l'arqueologia tradicional

Quan va morir, Ankhhor va ser momificat i enterrat d'acord amb la seva posició social. Els seus sarcòfags es poden datar amb força precisió vers el 650-625 aC. La mòmia va romandre intacta dins la seva cambra funerària fins al descobriment de la seva tomba 2.500 anys més tard.

El 1965 es van fer les primeres radiografies d'Ankhhor, que van oferir unes primeres imatges de l'interior de les seves benes. El 1999 se li va practicar una tomografia computada i l'egiptòleg Maarten J. Raven, juntament amb el radiòleg Wybren K. Taconis, va fer anàlisis detallades de les imatges obtingudes.

Aquells exàmens van permetre descobrir l'anatomia d'Ankhhor, la seva edat i el procés de momificació que es va seguir amb el seu cadàver. Feia aproximadament 1,60 metres d'alçària i tenia entre 32 i 50 anys quan va morir. Tenia les dents en força bon estat, un fet poc freqüent a l'antic Egipte. El seu cos es va momificar correctament: se'n van extreure els òrgans i el cervell, però s'hi va deixar el cor. Tanmateix, va ser impossible establir la causa de la mort. Les imatges també van mostrar les formes i la ubicació dels amulets i els objectes que els embalsamadors van disposar entre les capes de benes i sobre el cos durant la momificació.

ACTIVITATS PARAL·LELES A L'EXPOSICIÓ

CONFERÈNCIA INAUGURAL

Dimecres 30 d'octubre, a les 19 h

«**Mòmies egípcies. El secret de la vida eterna**»

Christian Greco, comissari de l'exposició

Conferència impartida en anglès; servei de traducció al català

CICLE DE CONFERÈNCIES : LA RELIGIÓ DELS ANTICS EGIPCIS . TOTA UNA VIDA PENSANT EN EL MÉS ENLLÀ

Coordinador del cicle: Carles Buenacasa, *professor agregat al Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la Universitat de Barcelona*

Preu per conferència : 4 € (50% de descompte per a clients de "la Caixa ")

La religió de l' Egipte faraònic ha estat sempre un dels aspectes més atractius d'aquesta civilització i un dels que més ha despertat la curiositat dels viatgers i arqueòlegs que, des de temps de Napoleó, han freqüentat les terres del Nil. Segons els mites fundacionals, els déus i deesses precedir la humanitat sobre la Terra i eren els garants de l'ordre en l'univers i de l'estabilitat de la vida de tots i cadascun dels egipcis . Per això, calia rendir culte diàriament i estar atents a les seves necessitats . A més, aquestes divinitats també tenien cura dels seus fidels quan, un cop morts, iniciaven el complex periple cap a la seva resurrecció en els verds camps de Aaru . I és que els egipcis no veien la mort com el final de la vida, sinó com l'inici d'una nova existència . Era com canviar d'escenari vital, perquè, en el fons, el difunt seguia vivint i gaudint del mateix estatus i benestar que abans .

Dijous 14 de novembre | 19.30 h

Característiques generals de la religió egípcia : cosmogonies i divinitats principals

Dijous 21 de novembre | 19.30 h

Els rituals funeraris : les concepcions al voltant de la mort i la vida en el més enllà

Dijous 28 de novembre | 19.30 h

Religió i pràctiques màgiques : el poder dels amulets i encanteris contra els poders malèfics

VISITES COMENTADES PAR AL PÚBLIC EN GENERAL

Dimarts i dissabtes, en català, a les 18 h . Dijous, en castellà, a les 18 h
Preu per persona : 3 € .

Servei d'audioguia

Preu per persona : 4 € .

VISITES DINAMITZADES I COMENTADES PER A ESCOLARS

Nivells recomanats : des de 3r de primària fins a ESO . De dilluns a divendres,
a les 9.30 h i a les 11 h . Durada : 1 h . Preu per grup : 20 € (màxim, 25
persones) .

VISITES COMENTADES PER COL · LECTIUS

Horari a convenir . Preu per grup : 60 € (màxim, 25 persones) .

CAFÈ - TERTÚLIA AMB LES ARTS

Dimecres 4 desembre 2013 i 15 de gener de 2014, a les 17 h . Durada: 2 h .
Preu per persona : 4 €

ACTIVITATS FAMILIARS CAIXAFORUM KIDS

Divendres 8 de novembre, 13 i 27 de desembre i 17 de gener a les 17.30 h
Dissabtes 16 de novembre i 11 de gener a les 11.30 i a les 17.30 h

A partir de l'observació de les peces de l'exposició, en l'espai del taller recreem
els rituals de preparació per al més enllà de l'antic Egipte . Mitjançant
l'observació, la deducció i també la inventiva, ho deixem tot a punt perquè la
nostra mòmia emprengui l'últim viatge .

Visites en família : divendres 20 desembre, 2013 i 3 de gener de 2014, a les 18
h . Durada : 1 hora i mitja . Edats recomanades : nens i nenes a partir dels 8
anys acompanyats d'un adult . Preu per persona : 2 €

MÒMIES EGÍPCIES

EL SECRET DE LA VIDA ETERNA

Del 31 d'octubre de 2013 al 26 de gener de 2014

CaixaForum Palma

Plaça Weyler, 3

Horari d'obertura del centre:

De dilluns a dissabte, de 10 a 21 h

Diumenges i festius, de 10 a 14 h

Servei d'Informació

Obra Social Fundació "la Caixa"

Tel. 902 223 040

De dilluns a diumenge, de 9 a 20 h

www.lacaixa.es/obrasocial

Més informació:

Departament de Comunicació de la Obra Social "la Caixa"

Bàrbara Siquier: 971 178 503 / 618 00 49 49/ bsiquier@fundaciolacaixa.es

<http://www.lacaixa.es/obrasocial>

Sala de Premsa Multimèdia

<http://premsa.lacaixa.es/obrasocial/>

ANNEX.
CRONOLOGIA DE L'ANTIC EGIPTE I EVOLUCIÓ DE LES TOMBES

<p>Període Predinàstic 4500-2920 aC</p>	<p>Desenvolupament de l'agricultura Cultures prehistòriques Nagada al sud d'Egipte Cadàvers momificats de manera natural en tombes del desert Construcció dels primers temples a Hieracòmpolis Evolució del concepte de reialesa</p>
<p>Període Arcaic 2920-2649 aC <i>Dinasties I i II</i></p>	<p>Aparició dels jeroglífics Unificació de l'Alt Egipte i el Baix Egipte per part de Narmer, el primer faraó (c. 3000 aC) Primera momificació artificial</p>
<p>Imperi Antic 2649-2134 aC <i>Dinasties III-VIII</i></p>	<p>Maduresa del concepte egipci d'Estat Construcció de la primera piràmide, l'escalonada (c. 2630 aC) Construcció de les piràmides de Quèops, Quefrè i Micerí a Guiza (c. 2551-2472 aC) Escultura de la Gran Esfinx de Guiza (c. 2500 aC)</p>
<p>Primer Període Intermediari 2134-2040 aC <i>Dinasties IX-X</i></p>	<p>Divisió d'Egipte en diferents estats Guerra civil liderada pels reis de Tebes i reunificació</p>
<p>Imperi Mitjà 2040-1640 aC <i>Dinasties XI-XIII</i></p>	<p>Tebes comença a tenir un paper important com a centre polític i religiós (c. 2040 aC) Construcció dels primers temples a Karnak, el centre de culte del déu Amon (c. 1960 aC) Expansió del poder egipci a Núbia (c. 1960-1840 aC) Afebliment gradual del poder central i assentament de palestins al nord-est (c. 1783-1640 aC)</p>
<p>Segon Període Intermediari 1640-1550 aC <i>Dinasties XIV-XVII</i></p>	<p>Els governants de Palestina (hikses) dominen el nord d'Egipte Els nubis envaeixen el sud d'Egipte Guerra d'alliberament liderada pels reis de Tebes</p>
<p>Imperi Nou 1550-1070 aC <i>Dinasties XVIII-XX</i></p>	<p>Creació de l'Imperi egipci a Síria-Palestina i Núbia per part de Tutmosis I i III (c. 1500-1425 aC) Regnat de la faraona Hatxepsut, juntament amb Tutmosis III (c. 1473-1458 aC) Akhenaton introdueix la primera religió monoteïsta, basada en el culte al déu únic Aton (c. 1353-1335 aC) Tutankhamon restaura la religió tradicional (c. 1333-1323 aC)</p>
<p>Tercer Període Intermediari 1070-712 aC <i>Dinasties XXI-XXIV</i></p>	<p>Declivi econòmic Noves sepultures per a mòmies reials robades en tombes comunes (c. 1070-920 aC) Desintegració d'Egipte en diversos regnes (c. 835-725 aC)</p>
<p>Baixa Època 712-332 aC</p>	<p>Reunificació per part dels reis de Núbia Reorganització dels reis de la ciutat de Sais després de la</p>

<i>Dinasties XXV-XXX</i>	invasió assíria (664-525 aC) Dominació persa (525-404 aC) Reactivació egípcia i construcció d'una gran quantitat de temples (404-343 aC) Segona dominació persa (343-332 aC)
Període Ptolemaic <i>332-30 aC</i>	Conquesta d'Egipte per part d'Alexandre el Gran (332 aC) Govern d'Alexandre el Gran i dels seus successors Derrota de Cleòpatra VII i Marc Antoni per part d'Octavi (30 aC)
Període Romà <i>30 aC - 395 dC</i>	Egipte queda incorporat a l'Imperi romà Construcció i reconstrucció constant dels temples tradicionals Introducció de noves pràctiques funeràries, com ara la cremació i la col·locació de retrats pintats del difunt dins els sarcòfags.

Evolució de les construccions funeràries

Tombes. *4500-3000 aC:* Les primeres sepultures egípcies eren molt senzilles: els difunts es col·locaven en posició fetal en tombes excavades a la sorra. Sovint es deixaven elements ceràmics i joies a la vora del cos. A vegades, les condicions àrides del desert momificaven els cadàvers de manera natural.

Mastabes. *3000-1650 aC aproximadament:* Les mastabes eren tombes baixes i rectangulars de maó o de pedra. A l'interior o adossades, s'hi construïen capelles per fer ofrenes als morts. Per accedir a les cambres funeràries hi havia una rampa o una escala que, una vegada dipositat el cadàver a dins, quedava segellada.

Piràmides. *2700-1550 aC aproximadament:* Les piràmides es van construir per als faraons i, en alguns casos, per a les seves esposes. S'accedia a les cambres funeràries subterrànies mitjançant rampes i passadissos. Al costat de les piràmides i al començament de la calçada que duia des del temple de la vall fins al complex de piràmides principal es van aixecar grans temples on es feien ofrenes als morts. La primera piràmide que es va erigir va ser la del rei Djoser (vers el 2630 aC). Era escalonada i de pedra i es va concebre possiblement com una «escala cap al cel». Vers l'any 2575 aC la superfície de les piràmides va passar a ser llisa, probablement per representar els raigs del sol projectant-se des del cel. Són d'aquest tipus les famoses piràmides de Guiza.

Tombes excavades a la roca. *2500 aC - 395 dC aproximadament:* A vegades el terreny no era adequat per a la construcció de mastabes i llavors la tomba s'excavava a la roca, amb una capella per a ofrenes a la superfície i les cambres funeràries a l'interior. Aquest tipus de tomba es troba al llarg de tota la història d'Egipte i en emplaçaments molt diversos.

Tombes temple. *1400-30 aC:* Durant l'Imperi Nou les mastabes es van anar substituint per tombes amb superestructures en forma de temples en miniatura. A

vegades es construïa una petita piràmide a la teulada de la part més interna. Les cambres funeràries es continuaven emplaçant a la roca, a sota de la capella.

La Vall dels Reis. 1550-1070 aC aproximadament: Amb el temps, els egipcis van deixar de construir piràmides, probablement per motius de seguretat. Una cambra funerària excavada en una vall remota era un sistema molt més fiable per mantenir la tomba ben amagada. A més a més, amb la finalitat d'augmentar la seguretat, la part pública de la tomba, és a dir, el temple commemoratiu, se situava a kilòmetres de distància. A la Vall dels Reis s'han descobert fins ara un total de 64 tombes.